

اینجا نقطه کانونی دروازه غار است

مسجد شهید هرندی، یکی از نقاط عطف محله دروازه غار است که در چند دهه گذشته نقشی محوری در تقویت همبستگی محلی و برگزاری مراسم مذهبی و آیینی این محله داشته؛ نقطه‌ای کانونی که همه اهالی دروازه غار را در وقایع سیاسی و اجتماعی معاصر گرد هم جمع کرد و با حضور شخصیت‌های برجسته علمی، مذهبی و سیاسی به یکی از سنگرهای مبارزاتی مهم روزهای پیروزی انقلاب و دفاع مقدس تبدیل شده بود.

بنای استوار مسجد شهید هرندی که اکنون در حوالی میدان شهید هرندی واقع شده، روزهایی را به یاد دارد که محله سر و شکل دیگری داشت و اطراف میدان دروازه غار سابق پر بود از گودهای فقیرنشین و آلونک‌های بدمنظره‌ای که انواع آسیب‌های اجتماعی را در دل خود می‌پروراند. همان روزها بود که سنگ بنای مسجد در نزدیکی میدان و گودهای فقیرنشین اطراف آن گذاشته شد.

تاریخچه مسجد به سال‌های پایانی دهه ۲۰ برمی‌گردد. وقتی در سال ۱۳۲۸ حاج حسین رحیمخانی بابایوف بنای اولیه مسجد را در گوشه میدان ساخت، از همان روزهای نخست مسجد هرندی با حضور شخصیت برجسته‌ای چون آیت‌الله حاج‌شیخ محمد تقی دانیالی، مشهور به آیت‌الله بروجردی، به میدا تحولات محله تبدیل شد. علیرضا زمانی، تهران‌شناس، درباره تاریخچه مسجد هرندی می‌گوید: «تولیت این مسجد که به مسجد

بانویی که خادم مسجد شد

بیشتر مساجدی که در دروازه‌غار قدیم بنا شده ارزش تاریخی دارند. مسجد جوادالائمه(ع) که در دسته‌بندی محله‌های تهران در محله صابون‌پزخانه واقع شده چنین حکایتی دارد. ماجرای ساخت مسجد جوادالائمه(ع) به دوره قاجار و حدود ۱۳۰ سال قبل مربوط می‌شود. در آن روزگار، فردی به نام حاج ذبیح‌الله باقری، از مردان عابد و زاهد دروازه غار، بانی اولیه ساخت مسجد شد و با مشارکت خیران و برخی لوطی‌های محله، آجر روی آجر گذاشتند تا ساختمان مسجد شکل بگیرد. علیرضا زمانی، تهران‌پژوه، درباره تاریخچه این مسجد می‌گوید:

«مسجد جوادالائمه(ع) در دوره‌های مختلف چندبار بازسازی شده است. بنای قدیمی مسجد، معماری و آجر کاری سنتی داشت و سقف‌های آن به صورت چهارطاقی بود. ساختمان قدیمی مسجد با گذشت زمان فرسوده شده بود و به همین دلیل در سال ۱۳۶۵ به‌طور کامل تخریب شد تا بنای جدید و بزرگ‌تری به جای آن ساخته شود.» در کتیبه‌های داخل مسجد از حاج‌جواد و حاج‌رحیم عبدالعلی به‌عنوان قدیمی‌ترین متولیان مسجد نام برده شده و از سال ۱۳۴۷ فردی به نام حاج‌مه‌دی پروندی تولیت مسجد را برعهده دارد. زمانی، کاشی کاری مسجد جوادالائمه(ع) را وجه تمایز آن با مساجد دیگر محله هرندی می‌داند: «حاج‌مه‌دی پروندی از هنرمندانی است که کاشی کاری این مسجد را انجام داده است. او کاشی کار چند مسجد دیگر تهران مثل مسجد قائمیه، مسجد خلخال‌ها، مسجد حجتیه، مسجدالاقصی و مسجد الفاطمه(س) بوده است. مسجد جوادالائمه(ع) تنها مسجد تهران به‌حساب می‌آید که خادم آن یک زن بوده است. زهرا نعمتی از سال ۱۳۷۷ به‌عنوان خادم در این مسجد فعالیت می‌کرد.» بانیان مسجد جوادالائمه(ع) ۸ باب از مغازه‌های اطراف آن را برای تأمین مخارج مسجد، وقف کرده بودند که ۴ باب از مغازه‌ها با گذشت زمان و با اجرای طرح‌های مختلف شهری از بین رفته و ۴ باب دیگر باقی مانده است. قدیمی‌های محله نقل می‌کنند که مسجد آقانور، نخستین و تنها مسجد دروازه غار بود که یک اتاق ۱۵ متری داشت. وقتی جمعیت نمازگزاران زیاد شد، مردان محله تصمیم گرفتند برای اقامه نماز به مسجد تازه تأسیس جوادالائمه(ع) در آن سال‌ها بروند تا مسجد آقانور صر فابۀ زنان نمازگزار اختصاص داده شود.

دروازه غار، مسجد بابایوف و مسجد اصفهانی‌ها هم معروف بود از ابتدا بر عهده مرحوم بابایوف بود و بعد از درگذشت او و از سال ۱۳۴۷ شمسی براساس وقفنامه موجود به‌عهده خواهرزاده بابایوف، رضاعی روح‌افزاییان، گذاشته شد. روح‌افزاییان سال ۱۳۴۸ شمسی این مسجد را بازسازی کرد. مسجد دروازه غار، در ابتدا ۱۶ باب مغازه وقفی داشت که به مرور زمان برخی از آنها تخریب شده و به جای آن بوستانی در محله ساخته شد. این مسجد در اواخر دهه ۲۰ و آغاز نهضت ملی شدن صنعت نفت یکی از پایگاه‌های مهم گروه فداییان اسلام بود و یکی از اعضای گروه به نام شهید سیدحسین امامی، مسجد را به سنگر مبارزان این نهضت تبدیل کرد. با آغاز نهضت امام‌خمینی(ره) در

سال ۱۳۴۲ شمسی این مسجد دوباره پایگاه و سنگر مبارزه گروه فداییان اسلام شد. در زمان پیروزی انقلاب اسلامی نیز مسجد هرندی یکی از پایگاه‌های مهم گروه‌های انقلابی بود و سخنران‌های بنامی چون حضرت آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای، آیت‌الله بهشتی، آیت‌الله هاشمی رفسنجانی و... برای اهالی دروازه غار روشنگری کردند.»

این مسجد را یک خانم ساخت

بانو فخری فخامی در کوتاه‌ترین زمان ممکن وارد داستان ساخت مسجد در محله دروازه غار شد. او که ثروت زیادی را از همسرش به ارث برده بود در نخستین فرصت هزینه‌های پی‌ریزی مسجد را پرداخت کرد و هیأت امنا به واسطه مقارن شدن کلنگ‌زنی مسجد با میلاد حضرت فاطمه(س) نام الفاطمه را برای مسجد انتخاب کردند. بانو فخامی به‌عنوان تنها بانوی ساخت مسجد در محله دروازه غار ۹۰۰ تومان پرداخت کرد و درهای مسجد در سال ۱۳۵۴ به روی نمازگزاران و عموم اهالی باز شد. روی سر در مسجد الفاطمه که با گذشت زمان به نماد همدلی اهالی محله هرندی تبدیل شد، نوشته: «مسجد به همت بانو فخامی و به نیابت از مادرش مرحومه فاطمه، به تولیت محمد یآوری در سال ۱۳۵۴ شمسی ساخته شد.»

ساخت مسجد اختصاص پیدا کند می‌گرفتند. برپایی گل‌ریزان برای جمع‌آوری کمک‌های مردمی و شروع ساخت مسجد یکی از آخرین پیشنهادهایی بود که به تأیید اهالی رسید، اما این تصمیم یک مخالف سرسخت داشت. حاج محمد یآوری، کاسب در ستکار و مرد مورد اعتماد محله کسی نبود که می‌گفت: «مسجد قداست دارد و نباید برای ساخت آن دستمان را جلوی کسی دراز کنیم.» وقتی ماجرای ساخت مسجد وارد فاز جدی‌تری شد، اهالی محله دروازه غار از حاج‌محمد یآوری خواستند مسئولیت ساخت مسجد را بپذیرد. معتمد محله در همان گیرودار و کاملاً اتفاقی برای دیدار با یکی از خیران به بازار می‌رود. در آن ملاقات، برای نخستین بار نام بانویی که می‌خواهد در ساخت مسجدی در جنوب شهر مشارکت کند مطرح شد.

۴۸ سال قبل، وقتی شیخ رجبعلی در مغازه خیاطی جمع و جورش و فارغ از هیاهوی توسعه‌ناگهانی تهران دغدغه سر به راه کردن لات‌های محله دروازه‌غار را داشت، کمی آنطرف‌تر اهالی محله در تکاپوی ساخت مسجدی بودند که پاسخگوی نیازهای معنوی شان باشد.

ساخت مسجد در دل محله دروازه غار مدت‌ها محل بحث بود و اهالی محله هر از گاهی برای فراهم کردن مقدمات و جمع‌آوری اعانه دور هم جمع می‌شدند. اهالی در زمین خاکی نسبتاً وسیعی که کمی آنطرف‌تر از مغازه شیخ رجبعلی خیاط بود دور هم جمع می‌شدند و هر کدام برای ساخت مسجد پیشنهادهایی را مطرح می‌کردند. ادامه دورهمی‌ها گاهی به مغازه شیخ رجبعلی هم کشیده می‌شد، اما تصمیم‌های مهم را در همان زمینسی که قرار بود به

